

**QADIMGI KESH HUDUDINING TARIXIY-ARXEOLGIK
TADQIQOTLARI**

Qodirov Elbek Ravshanovich.

“Shahrisabz” davlat muzey-qo‘riqxonasi Katta ilmiy xodim.

Tel: +99888 389 95 85 Email: kodirovelbek47@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekistonning janubiy hududida joylashgan qadimiy Kesh (hozirgi Qarshi) vohasining tarixiy va arxeologik ahamiyati yoritilgan. Arxeologik qazishmalar natijasida topilgan yodgorliklar, kulolchilik buyumlari, tangalar va ibodatxonalar orqali Keshning necha ming yillik tarixga ega ekani isbotlangan. Shuningdek, Keshning savdo, madaniy va ilmiy markaz sifatidagi roli ham tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: Kesh, Qarshi, arxeologiya, qadimgi shahar, tarixiy yodgorlik, zardushtiylik, Kushon, Sug‘d, Ipak yo‘li, Nasaf.

Аннотация: В данной статье освещается историческое и археологическое значение древнего Кеша (современного Карши), расположенного на юге Узбекистана. Археологические раскопки выявили памятники, керамические изделия, монеты и храмы, подтверждающие многотысячелетнюю историю Кеша. Также анализируется роль Кеша как торгового, культурного и научного центра.

Ключевые слова: Кеш, Карши, археология, древний город, исторический памятник, зороастризм, Кушанское царство, Согд, Великий шелковый путь, Насаф.

Abstract: This article highlights the historical and archaeological significance of ancient Kesh (modern-day Karshi), located in the southern region of Uzbekistan. Archaeological excavations have uncovered monuments, pottery, coins, and temples, proving that Kesh has a history spanning several millennia. The article also analyzes Kesh’s role as a center of trade, culture, and science.

Keywords: *Kesh, Karshi, archaeology, ancient city, historical monument, Zoroastrianism, Kushan, Sogdiana, Silk Road, Nasaf.*

Kirish

O'zbekiston hududi qadimdan buyon yirik madaniy va tarixiy markazlarga boy bo'lgan. Ulardan biri — qadimgi *Kesh* shahri bo'lib, u bugungi kunda *Qarshi* nomi bilan tanilgan. *Kesh* geografik jihatdan muhim savdo yo'llari — xususan, Ipak yo'li kesishgan joyda joylashgan bo'lib, qadimda sug'oriladigan serhosil zaminlar bilan mashhur bo'lgan. Arxeologik tadqiqotlar bu hududda necha ming yillik madaniy qatlamlar mavjudligini ko'rsatmoqda. Ushbu maqolada *Kesh* vohasida olib borilgan tarixiy-arxeologik izlanishlar va bu hududning Markaziy Osiyo tarixidagi o'rnini haqida so'z yuritiladi.

Kesh nomining kelib chiqishi

Tarixiy manbalarda "Kesh" nomi turli shakllarda tilga olingan: qadimgi Xitoy yozuvlarida "Kang", arab va fors manbalarida "Naxshab", ba'zida esa "Kash" yoki "Kashgar" shaklida uchraydi. Lingvistik jihatdan "Kesh" so'zi er, joy, yurt ma'nolarini anglatib, bu yer qadimiy dehqonchilik markazi bo'lganini anglatadi. Ayrim tadqiqotchilar "Nasaf" atamasining ham bu hudud bilan bog'liqligini ta'kidlaydi.

Arxeologik tadqiqotlar

Kesh vohasida XX asrning o'rtalaridan boshlab tizimli arxeologik izlanishlar olib borilgan. O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi, Toshkent davlat universiteti va boshqa ilmiy muassasalar tomonidan o'tkazilgan qazishmalar quyidagilarni aniqladi:

- *Yerqo'rg'on, Kitob, Qarshi* va *Shahrisabz* tumanlarida miloddan avvalgi I ming yillik va undan ham qadimgi manzilgohlar topilgan.
- *Kulolchilik mahsulotlari*, tangalar va uy-ro'zg'or buyumlari qadimgi aholining rivojlangan hayot tarzidan dalolat beradi.
- Zardushtiylikka oid *otashxonalar, sopol idishlar*, devoriy naqshlar va *Surxon* vohasi orqali o'tgan Kushon davri ta'siri aniqlangan.

- Kushoniylar va Sosoniylar davriga oid *haykaltaroshlik, binokorlik va yozuvlar* Markaziy Osiyo hududida keng madaniy aloqalar mavjud bo'lganini ko'rsatadi.

Qazilmalarda topilgan *qabr toshlari, suv inshootlari, mudofaa devorlari va xonaqohlar* Kesh vohasining harbiy va ma'muriy markaz bo'lganini ko'rsatadi.

Keshning tarixiy va madaniy ahamiyati

Kesh qadimda yirik *hunarmandchilik, dehqonchilik va savdo markazi* bo'lgan. Ipak yo'lining muhim tarmog'i bu hududdan o'tgan. Natijada, u yerda nafaqat iqtisodiy, balki madaniy va diniy hayot ham yuksak darajada rivojlangan. Ayniqsa, o'rta asrlarda Kesh shahrida:

- Islom olamining buyuk allomalari, jumladan, *Imom Buxoriy, Abu Muin Nasafiy, Burhoniddin Marg'inoniy* kabi mutafakkirlar yetishib chiqqan.

- Shahar madrasalari, kutubxonalari va masjidlari bilan tanilgan.

- 9–12-asrlarda ilm-fan, falsafa, fiqh, hadis ilmlari jadal rivoj topgan.

Bu davrda Kesh vohasi nafaqat ichki siyosiy barqarorlikni ta'minlagan, balki ilmiy va madaniy yutuqlari bilan mintaqaviy markazga aylangan.

Xulosa

Qadimgi Kesh vohasi nafaqat o'zining strategik geografik joylashuvi, balki boy madaniy va tarixiy merosi bilan ham ajralib turadi. Arxeologik tadqiqotlar orqali aniqlangan topilmalar bu hududning Markaziy Osiyo tarixida muhim o'rin egallaganini ko'rsatadi. Kesh vohasida olib borilayotgan zamonaviy arxeologik izlanishlar natijasida, bu yerning o'tmishiga oid yanada ko'proq ma'lumotlar aniqlanishi kutilmoqda. Kelajakda bu ma'lumotlar asosida ilmiy, madaniy va turistik loyihalarni rivojlantirish imkoniyatlari mavjud.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Asqarov A. A. *Qadimgi Sug'd shaharlari*. – Toshkent: Fan, 1981.
2. Berdimuradov A., *Kesh vohasi tarixi va arxeologiyasi*. – Qarshi, 2003.
3. Gulyamov Ya. G. *Sug'd va Kesh hududlarining antik davr arxeologiyasi*. – Toshkent: Fan, 1972.

4. Kislyakov N. A. *Nasaf — Keshning qadimiy markazi sifatida*. – Moskva, 1960.
5. Turg'unov B. *Markaziy Osiyo shaharsozligi va savdo yo'llari tarixi*. – Toshkent, 1995.
6. Narzikulov N. *Zardushtiylik va arxeologik meros*. – Toshkent: O'zbekiston, 2007.
7. Qarshi Davlat Universiteti Arxeologiya kafedrasi materiallari (2020–2024 yillari ekspeditsiya hisobotlari).
8. UNESCO World Heritage Centre. *Shahrisabz: Historical and Architectural Heritage* (online resource).
9. Altheim, F. *History of Central Asia in Antiquity*. – Berlin, 1950.
10. Bregel, Yu. *Historical Atlas of Central Asia*. – Leiden: Brill, 2003.